

Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (četvrto vijeće)

12. siječnja 2023.*

„Zahtjev za prethodnu odluku – Nepoštene odredbe u potrošačkim ugovorima – Direktiva 93/13/EEZ – Ugovor o pružanju pravnih usluga sklopljen između odvjetnika i potrošača – Članak 4. stavak 2. – Ocjena nepoštenosti ugovornih odredaba – Izuzimanje odredaba koje se odnose na glavni predmet ugovora – Odredba kojom se predviđa plaćanje nagrada za rad odvjetnika prema satnici – Članak 6. stavak 1. – Ovlasti nacionalnog suda kad utvrdi da je neka odredba „nepoštena”

U predmetu C-395/21,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koji je uputio Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Vrhovni sud Litve), odlukom od 23. lipnja 2021., koju je Sud zaprimio 28. lipnja 2021., u postupku

D. V.

protiv

M. A.,

SUD (četvrto vijeće),

u sastavu: C. Lycourgos, predsjednik vijeća, L. S. Rossi, J.-C. Bonichot, S. Rodin i O. Spineanu-Matei (izvjestiteljica), suci,

nezavisni odvjetnik: M. Szpunar,

tajnik: A. Calot Escobar,

uzimajući u obzir pisani dio postupka,

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

- za osobu D. V., A. Kakoškina, *advokatė*,
- za litavsku vladu, K. Dieninis, S. Grigonis i V. Kazlauskaitė-Švenčionienė, u svojstvu agenata,
- za njemačku vladu, J. Möller, U. Bartl i M. Hellmann, u svojstvu agenata,

* Jezik postupka: litavski

– za Europsku komisiju, J. Jokubauskaitė i N. Ruiz García, u svojstvu agenata,
saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 22. rujna 2022.,
donosi sljedeću

Presudu

- 1 Zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje članka 3. stavka 1., članka 4. stavka 2., članka 6. stavka 1. i članka 7. stavka 1. Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima (SL 1993., L 95, str. 29.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 12., str. 24.), kako je izmijenjena Direktivom 2011/83/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2011. (SL 2011., L 304, str. 64.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 8., str. 260.) (u daljnjem tekstu: Direktiva 93/13).
- 2 Zahtjev je upućen u okviru spora između osobe D. V., odvjetnika, i osobe M. A., njezine stranke.

Pravni okvir

Pravo Unije

- 3 U skladu s člankom 3. stavkom 1. Direktive 93/13:
„Ugovorna odredba o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori smatra se nepoštenom ako u suprotnosti s uvjetom o dobroj vjeri na štetu potrošača prouzroči znatniju neravnotežu u pravima i obvezama stranaka proizašli[ma] iz ugovora.”
- 4 Člankom 4. te direktive propisuje se:
„1. Ne dovodeći u pitanje članak 7., nepoštenost ugovorne odredbe procjenjuje se tako da se u obzir uzimaju priroda robe ili usluga na koje se ugovor odnosi u vrijeme kada je ugovor sklopljen, sve popratne okolnosti sklapanja ugovora i sve ostale odredbe tog ugovora ili nekog drugog ugovora o kojem on ovisi.
2. Procjena o tome jesu li neke odredbe nepošteno ne odnosi se na definiciju glavnog predmeta ugovora ni na primjerenost cijene i naknade na jednoj strani, i isporučene usluge i robu, na drugoj, sve dok su te odredbe jasno i razumljivo sastavljene.”
- 5 U skladu s člankom 5. navedene direktive:
„U slučaju ugovora u kojima se potrošaču sve ili određene odredbe nude u pisanom obliku, te odredbe uvijek moraju biti sročene jasno i razumljivo. [...]”
- 6 Članak 6. stavak 1. te direktive propisuje:
„Države članice utvrđuju da u ugovoru koji je prodavatelj robe ili pružatelj usluge sklopio s potrošačem prema nacionalnom pravu nepošteno odredbe nisu obvezujuće za potrošača, a da ugovor u tim uvjetima i dalje obvezuje stranke ako je u stanju nastaviti važiti i bez tih nepoštenih odredaba.”

7 Člankom 7. stavkom 1. Direktive 93/13 predviđa se:

„U interesu potrošača i tržišnih konkurenata države članice osiguravaju da postoje primjerena i djelotvorna sredstva za sprečavanje stalnog korištenja nepoštenih odredaba u ugovorima koj[e] prodavatelji robe i pružatelji usluga sklapaju s potrošačima.”

8 Članak 8. navedene direktive glasi:

„Kako bi osigurale najviši stupanj zaštite potrošača, države članice mogu u području na koje se odnosi ova Direktiva usvojiti ili zadržati najstrože odredbe spojive s [UFEU-om].”

Litavsko pravo

Građanski zakonik

9 Pod naslovom „Nepoštene odredbe u potrošačkim ugovorima”, člankom 6.228⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatyma Nr. VIII-1864 (Zakon br. VIII-1864 o odobravanju, stupanju na snagu i provedbi litavskog Građanskog zakonika) od 18. srpnja 2000. (Žin., 2000., br. 74-2262), u verziji primjenjivoj na glavni postupak (u daljnjem tekstu: Građanski zakonik), Direktiva 93/13 prenosi se u nacionalno pravo. U skladu s tim člankom:

„[...]

2. Nepoštenima se smatraju odredbe potrošačkih ugovora o kojima stranke nisu pojedinačno pregovarale i kojima je ugrožena ravnoteža prava i obveza stranaka na štetu potrošača zbog povrede zahtjeva o dobroj vjeri.

[...]

6. Svaka pisana odredba potrošačkog ugovora mora biti jasno i razumljivo sastavljena. Odredbe protivne tom zahtjevu smatraju se nepoštenima.

7. Odredbe kojima se opisuje predmet potrošačkog ugovora, kao i one koje se odnose na usklađenost prodane robe ili pružene usluge s njezinom cijenom, ne treba ocjenjivati s obzirom na nepoštenost, pod uvjetom da su te odredbe jasno i razumljivo sastavljene.

8. Ako sud proglasi ugovornu odredbu ili ugovorne odredbe nepoštenima, te su odredbe ništave od trenutka sklapanja ugovora, ali preostale ugovorne odredbe ostaju obvezujuće za stranke ako je nakon uklanjanja nepoštenih ugovornih odredaba moguće nastaviti s izvršenjem ugovora.”

Zakon br. IX-2066 o odvjetništvu

10 Članak 50. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatyma Nr. IX-2066 (Zakon br. IX-2066 o odvjetništvu) od 18. ožujka 2004. (Žin., 2004., br. 50-1632), naslovljen „Naknada za pravne usluge koje pruža odvjetnik”, glasi:

„1. Stranke odvjetniku isplaćuju nagrade za rad ugovorene ugovorom za pravne usluge pružene na temelju ugovora.

[...]

3. Prilikom određivanja iznosa naknade odvjetniku za pružene pravne usluge treba voditi računa o složenosti predmeta, odvjetnikovim kvalifikacijama i iskustvu, financijskoj situaciji stranke i ostalim relevantnim okolnostima.”

Odluka od 2. travnja 2004.

- 11 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl Rekomendacijų dėl civilinės bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas) maksimalaus dydžio patvirtinimo” (Odluka ministra pravosuđa Republike Litve br. 1R-85 o odobravanju smjernica o najvišem iznosu nagrada za rad koje se mogu naplatiti za pravnu pomoć u građanskim predmetima – usluge odvjetnika ili odvjetničkog vježbenika) od 2. travnja 2004. (Žin., 2004, b 54-1845), u verziji primjenjivoj od 20. ožujka 2015. (u daljnjem tekstu: Odluka od 2. travnja 2004.), utvrdila je preporuke o najvišem iznosu koji se može naplatiti za usluge odvjetnika ili odvjetničkog vježbenika u građanskim predmetima. Te je preporuke 26. ožujka 2004. odobrila litavska odvjetnička komora i one su temelj za primjenu pravila Zakonika o građanskom postupku kojima se uređuje određivanje troškova.

Glavni postupak i prethodna pitanja

- 12 M. A. je kao potrošač u razdoblju između 11. travnja i 29. kolovoza 2018. sklopio pet naplatnih ugovora o pružanju pravnih usluga s osobom D. V., u njezinu svojstvu odvjetnika, odnosno 11. travnja 2018. dva ugovora u građanskim predmetima koji su se odnosili na imovinu u suvlasništvu kao i na boravište maloljetne djece, pravo na kontakt s njima i određivanje iznosa uzdržavanja, potom 12. travnja i 8. svibnja 2018. dva ugovora koja su se odnosila na zastupanje osobe M. A. pred policijskom upravom i državnim odvjetništvom u Kaunasu (Litva) te 29. kolovoza 2018. ugovor predmet kojega je bilo zastupanje interesa osobe M. A. u sklopu postupka razvoda.
- 13 U skladu s člankom 1. svakog od tih ugovora, odvjetnik se obvezao pružati usmene i/ili pisane pravne savjete, pripremati nacрте pravnih dokumenata, provoditi pravne analize dokumenata i zastupati stranku pred različitim tijelima, obavljajući s time povezane radnje.
- 14 U svakom od tih ugovora nagrade za rad bile su određene u iznosu od 100 eura „za svaki sat savjetovanja ili pruženih pravnih usluga stranci” (u daljnjem tekstu: odredba o cijeni). Ugovorima su predviđalo da se „dio navedenih nagrada za rad [...] plaća odmah, nakon odvjetnikova predočenja računa za pravne usluge, s obzirom na broj sati savjetovanja ili pružanja pravnih usluga” (u daljnjem tekstu: odredba o načinima plaćanja).
- 15 Osim toga, osoba M. A. isplatila je predugjmove za nagrade za rad u ukupnom iznosu od 5600 eura.
- 16 Osoba D. V. pružala je pravne usluge između travnja i prosinca 2018. te od siječnja do ožujka 2019., a račune za sve pružene usluge izdala je 21. i 26. ožujka 2019.

- 17 S obzirom na to da nije primila ukupan iznos traženih nagrada za rad, osoba D. V. podnijela je 10. travnja 2019. tužbu Kauno apylinkės teismas (Općinski sud u Kaunasu, Litva) kojom je zahtijevala da se osobi M. A. naloži plaćanje iznosa od 9900 eura na ime pruženih pravnih usluga te iznosa od 194,30 eura na ime troškova nastalih u okviru izvršenja ugovora, uvećanih za godišnje kamate u iznosu od 5 % dospjelih iznosa od dana podnošenja tužbe do izvršenja presude.
- 18 Odlukom od 5. ožujka 2020. taj je sud djelomično prihvatio zahtjev osobe D. V. Utvrdio je da su na temelju sklopljenih ugovora bile pružene pravne usluge u ukupnom iznosu od 12 900 eura. Međutim, presudio je da su odredbe o cijeni u svih pet ugovora bile nepošteno te je smanjio iznos potraživanih nagrada za rad za polovinu i utvrdio ga na 6450 eura. Stoga je Kauno apylinkės teismas (Općinski sud u Kaunasu) naložio osobi M. A. plaćanje iznosa od 1044,33 eura, uzimajući u obzir iznos koji je već bio plaćen, uvećanog za godišnju kamatu po stopi od 5 %, izračunanoj od podnošenja tužbe do izvršenja presude, te iznosa od 12 eura na ime troškova. Osobi D. V. naloženo je da plati osobi M. A. 360 eura na ime troškova.
- 19 Žalba koju je 30. travnja 2020. podnijela osoba D. V. odbijena je rješenjem Kauno apygardos teismasa (Okružni sud u Kaunasu, Litva) od 15. lipnja 2020.
- 20 Osoba D. V. podnijela je 10. rujna 2020. protiv tog rješenja žalbu u kasacijskom postupku Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Vrhovni sud Litve), sudu koji je uputio zahtjev.
- 21 Taj sud u biti dvoji o dvama pitanjima, od kojih se prvo odnosi na zahtjev transparentnosti odredaba o glavnom predmetu ugovora o pružanju pravnih usluga, a drugo na učinke utvrđenja nepoštenosti odredbe kojom se utvrđuje cijena tih usluga.
- 22 Kad je riječ o prvom od tih pitanja, taj sud, s jedne strane, razmatra je li odredba ugovora o pružanju pravnih usluga o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori i koja se odnosi na cijenu tih usluga i načine njezina izračuna, kao što je to odredba o cijeni, obuhvaćena člankom 4. stavkom 2. Direktive 93/13.
- 23 Smatrajući da to jest tako, sud koji je uputio zahtjev pita se, s druge strane, o zahtjevu transparentnosti koji odredba koja se odnosi na glavni predmet ugovora mora ispuniti kako bi se izbjegla ocjena njezine nepoštenosti. U tom pogledu taj sud ističe da bi se, premda je odredba o cijeni s gramatičkog stajališta jasno sastavljena, mogla dovesti u pitanje njezina razumljivost jer prosječni potrošač ne može razumjeti njezine ekonomske posljedice, čak ni uzimajući u obzir druge odredbe predmetnih ugovora, odnosno odredbu o načinima plaćanja, koja ne predviđa ni to da odvjetnik podnese izvješća o pruženim uslugama kao ni periodičnost plaćanja.
- 24 Taj je sud također podsjetio na to da je, kao što to proizlazi iz sudske prakse Suda, prije sklapanja ugovora informacija koja se odnosi na ugovorne uvjete i posljedice tog sklapanja od temeljne važnosti za potrošača jer on osobito na temelju te informacije donosi odluku o tome želi li biti obvezan uvjetima koje je prodavatelj robe odnosno pružatelj usluga unaprijed sastavio (presuda od 21. ožujka 2013., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, t. 44.).
- 25 Priznajući posebnu prirodu ugovora o kojima je riječ u glavnom postupku i poteškoće u predviđanju broja sati potrebnih za pružanje pravnih usluga, sud koji je uputio zahtjev pita se je li razumno moguće od pružatelja usluga zahtijevati da navede indikativnu cijenu za te usluge i trebaju li takvi ugovori sadržavati tu informaciju. Također se pita može li se nepostojanje

predugovornih informacija nadoknaditi tijekom izvršenja navedenih ugovora i može li koristan element u toj analizi biti okolnost da cijena postaje izvjesna tek nakon što odvjetnik obavi zastupanje u određenom predmetu.

- 26 Kad je riječ o drugom od tih pitanja, taj sud pojašnjava da članak 6.228⁴ stavak 6. Građanskog zakonika osigurava višu razinu zaštite od one zajamčene Direktivom 93/13, s obzirom na to da je netransparentnost ugovorne odredbe dovoljna da ona bude proglašena nepoštenom a da se ne mora ispitivati s obzirom na članak 3. stavak 1. te direktive. Navedeni sud stoga se pita o učincima koje pravo Unije daje utvrđenju nepoštenosti neke odredbe.
- 27 U tom pogledu sud koji je uputio zahtjev ističe da bi poništenje odredbe o cijeni trebalo dovesti do ništavosti ugovorâ o pružanju pravnih usluga i do ponovne uspostave položaja u kojem bi se potrošač nalazio da te odredbe nisu uvrštene u ugovor. Međutim, u ovom slučaju to bi dovelo do potrošačeva stjecanja bez osnove i nepravedne situacije u odnosu na pružatelja usluga, koji je u cijelosti pružio te usluge. Osim toga, taj se sud pita ne bi li moguće smanjenje cijene navedenih usluga ugrozilo odvrćajući učinak koji se nastoji postići člankom 7. stavkom 1. Direktive 93/13.
- 28 U tim je okolnostima Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (Vrhovni sud Litve) odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:
- „1. Treba li članak 4. stavak 2. Direktive 93/13 tumačiti na način da riječi ‚glavni predmet ugovora‘ obuhvaćaju ugovornu odredbu – o kojoj se nije pojedinačno pregovaralo, a koja se nalazi u ugovoru o pravnim uslugama sklopljenom između pružatelja usluga (odvjetnika) i potrošača – u pogledu cijene i načina njezina izračunavanja?
 2. Treba li upućivanje u članku 4. stavku 2. Direktive 93/13 na jasnoću i razumljivost ugovorne odredbe tumačiti na način da je u ugovornoj odredbi o cijeni (kojom je cijena za stvarno pružene usluge utvrđena po satu) dovoljno navesti satnicu koja se plaća odvjetniku?
 3. Ako je odgovor na drugo pitanje niječan: treba li zahtjev transparentnosti tumačiti na način da obuhvaća obvezu odvjetnika da u ugovoru navede cijenu usluga čija se konkretna tarifa može jasno i unaprijed odrediti ili se, ako je prilikom sklapanja ugovora nemoguće odrediti broj (ili trajanje) određenih radnji i njihovu točnu cijenu, moraju navesti mogući rizici koji dovode do povećanja ili smanjenja cijene te okvirna cijena usluga (preliminarna cijena za pravne usluge)? Je li za potrebe ocjenjivanja usklađenosti ugovorne odredbe o cijeni sa zahtjevom transparentnosti relevantno jesu li informacije o cijeni pravnih usluga i načinu njezina izračunavanja potrošaču pružene na bilo koji prikladan način ili su navedene u samom ugovoru? Može li se činjenica da prije sklapanja ugovora nije pruženo dovoljno informacija nadoknaditi pružanjem informacija tijekom izvršavanja ugovora? Utječe li na ocjenu ispunjenosti zahtjeva transparentnosti ugovorne odredbe činjenica da konačna cijena pruženih pravnih usluga postaje jasna tek nakon što se te usluge pruže? Je li za potrebe ocjenjivanja usklađenosti ugovorne odredbe o cijeni sa zahtjevom transparentnosti relevantna činjenica da ugovor ne obvezuje odvjetnika da potrošaču periodički dostavlja izvješća o pruženim uslugama ili mu periodički izdaje račune, što bi potrošaču omogućilo da pravovremeno odluči o odbijanju pravnih usluga ili o izmjeni ugovorne cijene?
 4. Ako nacionalni sud odluči da ugovorna odredba kojom je cijena stvarno pruženih usluga utvrđena po satu nije jasno i razumljivo sastavljena, kako zahtijeva članak 4. stavak 2. Direktive 93/13, mora li razmotriti je li ta ugovorna odredba nepoštena u smislu članka 3. stavka 1. te direktive (to jest, prilikom razmatranja je li ugovorna odredba nepoštena, mora se utvrditi

uzrokuje li ona na štetu potrošača ‚znatniju neravnotežu‘ u pravima i obvezama stranaka ugovora) ili je za proglašenje ugovorne odredbe o cijeni nepoštenom, uzimajući u obzir činjenicu da se odnosi na bitne informacije o ugovoru, dovoljno da ona nije transparentna?

5. Znači li činjenica da ugovor o pravnim uslugama nije obvezujuć kada je ugovorna odredba o cijeni proglašena nepoštenom, u skladu s člankom 6. stavkom 1. Direktive 93/13, da je potrebno uspostaviti situaciju u kojoj bi potrošač bio da ta nepoštena odredba nije uvrštena u ugovor? Znači li uspostava takve situacije da potrošač nije obvezan platiti već pružene usluge?
6. Ako priroda ugovora o pružanju usluga za naknadu onemogućuje uspostavu situacije u kojoj bi potrošač bio da odredba koja je proglašena nepoštenom nije uvrštena u ugovor (usluge su već pružene), protivi li se utvrđivanje naknade za usluge koje je odvjetnik pružio cilju članka 7. stavka 1. Direktive 93/13? Ako je odgovor na to pitanje niječan, bi li se stvarna ravnoteža kojom bi se ponovno uspostavila jednakost između ugovornih stranaka postigla: (i) ako bi se odvjetniku za pružene usluge platilo po satnici predviđenoj u ugovoru; (ii) ako bi se odvjetniku [platila] najmanja cijena pravnih usluga (primjerice, cijena utvrđena u nacionalnom pravnom aktu, to jest u preporukama o najvišoj cijeni za odvjetničku pomoć); (iii) ako bi se odvjetniku za [pružene] usluge platio razuman iznos, koji bi sud utvrdio uzimajući u obzir složenost predmeta, odvjetnikove kvalifikacije i iskustvo, financijsku situaciju stranke i druge relevantne okolnosti?”

O prethodnim pitanjima

Prvo pitanje

29. Svojim prvim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 4. stavak 2. Direktive 93/13 tumačiti na način da je pojmom „glavni predmet ugovora” u smislu te odredbe obuhvaćena odredba ugovora o pružanju pravnih usluga sklopljenog između odvjetnika i potrošača o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori i kojom se cijena pruženih usluga određuje prema satnici.
30. U tom pogledu valja podsjetiti na to da članak 4. stavak 2. Direktive 93/13 propisuje iznimku od mehanizma sadržajne ocjene nepoštenih odredaba koji je predviđen u sklopu sustava zaštite potrošača uspostavljenog tom direktivom te da ga stoga treba usko tumačiti. Osim toga, za izraz „glavni predmet ugovora” iz te odredbe u pravilu treba u cijeloj Europskoj uniji postići autonomno i ujednačeno tumačenje, do kojeg treba doći uzimajući u obzir kontekst te odredbe i cilj kojem teži propis o kojem je riječ (vidjeti u tom smislu presudu od 20. rujna 2017., Andriuc i dr., C-186/16, EU:C:2017:703, t. 34. i navedenu sudsku praksu).
31. Kad je riječ kategoriji ugovornih odredaba koje su obuhvaćene pojmom „glavni predmet ugovora” u smislu članka 4. stavka 2. Direktive 93/13, Sud je utvrdio da pod tim odredbama treba razumjeti one koje utvrđuju bitne činidbe tog ugovora i koje ga kao takve određuju. Suprotno tomu, odredbe koje su akcesornog značaja u usporedbi s onima koje definiraju samu bit ugovornog odnosa ne mogu biti obuhvaćene tim pojmom „glavni predmet ugovora” (vidjeti, među ostalim, presude od 20. rujna 2017., Andriuc i dr., C-186/16, EU:C:2017:703, t. 35. i 36. i od 22. rujna 2022., Vicente (Postupak za naplatu nagrada za rad odvjetnika), C-335/21, EU:C:2022:720, t. 78.).
32. U ovom slučaju odredba o cijeni odnosi se na naknadu za pravne usluge, utvrđenu prema satnici. Takva odredba, kojom se određuje obveza nalogodavca da plati nagrade za rad odvjetnika i navodi njihova cijena, dio je odredaba kojima se određuje sama bit ugovornog odnosa, pri čemu taj odnos

konkretno obilježava pružanje pravnih usluga uz naknadu. Stoga je ona obuhvaćena pojmom „glavni predmet ugovora” u smislu članka 4. stavka 2. Direktive 93/13. Njezina se ocjena, s druge strane, može odnositi na „primjerenost cijene i naknade na jednoj strani, i isporučene usluge [...], na drugoj” u smislu te odredbe.

- 33 To tumačenje vrijedi neovisno o činjenici, koju je istaknuo sud koji je uputio zahtjev u svojem prvom prethodnom pitanju, da se o navedenoj odredbi nije odvojeno pregovaralo. Naime, kad je ugovorna odredba jedna od onih koje određuju samu bit ugovornog odnosa, to vrijedi i u slučaju da se o toj odredbi pojedinačno pregovaralo kao i u slučaju da do takvih pregovora nije došlo.
- 34 S obzirom na sva prethodna razmatranja, na prvo pitanje valja odgovoriti tako da članak 4. stavak 2. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da je tom odredbom obuhvaćena odredba ugovora o pružanju pravnih usluga sklopljenog između odvjetnika i potrošača kojom se cijena pruženih usluga određuje prema satnici.

Drugo i treće pitanje

- 35 Svojim drugim i trećim pitanjem, koja valja ispitati zajedno, sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 4. stavak 2. Direktive 93/13 tumačiti na način da odredba ugovora o pružanju pravnih usluga sklopljenog između odvjetnika i potrošača – kojom se cijena tih usluga određuje prema satnici a da ne sadržava druga pojašnjenja ili informacije osim primijenjene satnice – ispunjava zahtjev da je jasno i razumljivo sastavljena u smislu te odredbe. U slučaju niječnog odgovora, sud koji je uputio zahtjev pita koje informacije treba priopćiti potrošaču u situaciji u kojoj je nemoguće predvidjeti stvaran broj sati potrebnih za pružanje usluga koje su predmet tog ugovora te može li se izostanak takvih informacija u okviru predugovornog odnosa nadoknaditi tijekom izvršenja navedenog ugovora.
- 36 Kad je riječ, kao prvo, o doseg zahtjeva transparentnosti ugovornih odredaba, kako proizlazi iz članka 4. stavka 2. Direktive 93/13, Sud je istaknuo da se taj zahtjev, istaknut i u članku 5. te direktive, ne može ograničiti samo na razumljivost tih odredaba na formalnoj i jezičnoj razini, nego da, naprotiv – s obzirom na to da se sustav zaštite uspostavljen navedenom direktivom temelji na ideji da se potrošač nalazi u slabijem položaju u odnosu na prodavatelja robe ili pružatelja usluga, osobito u pogledu razine obaviještenosti – taj zahtjev jasnog i razumljivog sastavljanja ugovornih odredaba i, slijedom toga, transparentnosti koja se utvrđuje tom direktivom treba shvatiti u širem smislu (vidjeti u tom smislu presudu od 3. ožujka 2020., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, t. 46. i 50. i navedenu sudsku praksu).
- 37 Zahtjev prema kojem ugovorna odredba mora biti jasno i razumljivo sastavljena treba razumjeti tako da nameće obvezu da se u ugovoru transparentno izloži konkretno funkcioniranje mehanizma na koji upućuje dotična odredba kao i, ako je to potrebno, odnos između tog mehanizma i mehanizma utvrđenog drugim odredbama, tako da taj potrošač na temelju točnih i razumljivih kriterija bude u stanju procijeniti ekonomske posljedice koje iz toga za njega proizlaze (presude od 20. rujna 2017., Andriuc i dr., C-186/16, EU:C:2017:703, t. 45. i od 16. srpnja 2020., Caixabank i Banco Bilbao Vizcaya Argentaria, C-224/19 i C-259/19, EU:C:2020:578, t. 67. i navedena sudska praksa).
- 38 Posljedično, ispitivanje je li odredba poput one o kojoj je riječ u glavnom postupku „jasna i razumljiva” u smislu Direktive 93/13 nacionalni sud treba provesti s obzirom na sve relevantne činjenične elemente. Konkretno, taj sud treba provjeriti, uzimajući u obzir sve okolnosti sklapanja ugovora, jesu li potrošaču bili priopćeni svi elementi koji bi mogli imati utjecaja na opseg njegove

obveze, a na temelju kojih on može ocijeniti njezine financijske posljedice (vidjeti u tom smislu presudu od 3. ožujka 2020., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, t. 52. i navedenu sudsku praksu).

- 39 Kao drugo, kad je riječ o trenutku u kojem potrošač mora biti obaviješten o tim elementima, Sud je utvrdio da je pružanje informacija o ugovornim uvjetima i posljedicama sklapanja ugovora prije njegova sklapanja od temeljne važnosti za potrošača. On osobito na osnovi te informacije donosi odluku o tome želi li biti obavezan uvjetima koje je prethodno sastavio prodavatelj robe ili pružatelj usluga (presuda od 9. srpnja 2020., Ibercaja Banco, C-452/18, EU:C:2020:536 t. 47. i navedena sudska praksa).
- 40 U ovom slučaju valja primijetiti da se, kao što to pojašnjava sud koji je uputio zahtjev, odredba o cijeni ograničava na navod da nagrade za rad koje pružatelj usluga naplaćuje iznose 100 eura za svaki sat pruženih pravnih usluga. Takav mehanizam određivanja cijene, u nedostatku bilo kakvih drugih informacija koje je pružatelj usluga pružio, ne omogućuje prosječnom potrošaču, koji je uobičajeno obaviješten, razumno pažljiv i oprezan, da ocijeni financijske posljedice koje proizlaze iz te odredbe, odnosno ukupan iznos koji treba platiti za te usluge.
- 41 Točno je da je, s obzirom na prirodu usluga koje su predmet ugovora o pružanju pravnih usluga, pružatelju usluga često teško, pa čak i nemoguće, odmah nakon sklapanja ugovora predvidjeti točan broj sati potrebnih za pružanje takvih usluga i, posljedično, njihov ukupan stvarni trošak.
- 42 Osim toga, Sud je utvrdio da se pitanje poštuje li prodavatelj robe ili pružatelj usluga zahtjev transparentnosti iz članka 4. stavka 2. i članka 5. Direktive 93/13 treba ocjenjivati s obzirom na elemente kojima je on raspolagao u trenutku sklapanja ugovora s potrošačem (presuda od 9. srpnja 2020., Ibercaja Banco, C-452/18, EU:C:2020:536, t. 49.).
- 43 Međutim, iako se od prodavatelja robe ili pružatelja usluga ne može zahtijevati da obavijesti potrošača o konačnim financijskim posljedicama njegova obvezivanja, koje ovise o budućim i nepredvidljivim događajima neovisnima o volji tog prodavatelja robe ili pružatelja usluga, činjenica je da informacije koje je dužan priopćiti prije sklapanja ugovora moraju potrošaču omogućiti donošenje razborite i informirane odluke, s jedne strane, o mogućem nastanku takvih događaja i, s druge strane, o posljedicama koje bi iz njih mogle proizići kad je riječ o trajanju pružanja predmetnih pravnih usluga.
- 44 Te informacije – koje se mogu razlikovati ovisno, s jedne strane, o predmetu i prirodi usluga predviđenih u ugovoru o pravnim uslugama te, s druge strane, o primjenjivim profesionalnim i deontološkim pravilima – moraju sadržavati naznake koje potrošaču omogućuju da ocijeni približan ukupni trošak tih usluga. To bi bila procjena očekivanog ili najmanjeg broja sati potrebnih za pružanje određene usluge ili obveza slanja, u razumnim vremenskim razmacima, računa ili periodičnih izvješća u kojima se navodi broj obavljenih radnih sati. Na nacionalnom je sudu da ocijeni, kao što je to navedeno u točki 38. ove presude, uzimajući u obzir sve okolnosti sklapanja tog ugovora, jesu li informacije koje mu je pružatelj usluga pružio prije sklapanja ugovora omogućile potrošaču da donese razboritu odluku uz potpuno poznavanje financijskih posljedica sklapanja navedenog ugovora.
- 45 S obzirom na sva prethodna razmatranja, na drugo i treće pitanje valja odgovoriti tako da članak 4. stavak 2. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da odredba ugovora o pružanju pravnih usluga sklopljenog između odvjetnika i potrošača kojom se cijena tih usluga određuje prema satnici – a

da potrošaču prije sklapanja ugovora nisu priopćene informacije koje bi mu omogućile da donese razboritu odluku uz potpuno poznavanje gospodarskih posljedica sklapanja navedenog ugovora – ne ispunjava zahtjev da je jasno i razumljivo sastavljena u smislu te odredbe.

Četvrto pitanje

- 46 Svojim četvrtim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 3. stavak 1. Direktive 93/13 tumačiti na način da odredbu ugovora o pružanju pravnih usluga sklopljenog između odvjetnika i potrošača kojom se u skladu s načelom satnice određuje cijena tih usluga i koja je stoga obuhvaćena pojmom glavni predmet tog ugovora treba smatrati nepoštenom samo zato što ne ispunjava zahtjev transparentnosti predviđen člankom 4. stavkom 2. te direktive.
- 47 U tom pogledu, valja podsjetiti na to da je Sud kad je riječ o članku 5. Direktive 93/13 utvrdio da je transparentnost ugovorne odredbe jedan od elemenata o kojima treba voditi računa prilikom ocjenjivanja njezine nepoštenosti, što je zadaća nacionalnog suda na temelju članka 3. stavka 1. te direktive. U okviru te ocjene, na tom je sudu da s obzirom na sve okolnosti slučaja ispita, kao prvo, moguće nepoštovanje zahtjeva dobre vjere i, kao drugo, postojanje moguće znatnije neravnoteže na štetu potrošača u smislu te odredbe (presuda od 3. listopada 2019., Kiss i CIB Bank, C-621/17, EU:C:2019:820, t. 49. i navedena sudska praksa).
- 48 Usto, kao što to proizlazi iz sudske prakse navedene u točki 36. ove presude, zahtjev transparentnosti ugovornih odredaba ima jednak doseg na temelju članka 4. stavka 2. Direktive 93/13 kao i na temelju njezina članka 5. (vidjeti također u tom smislu presudu od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 69.). Stoga ne treba različito postupati kad je riječ o posljedicama netransparentnosti ugovorne odredbe ovisno o tome odnosi li se ona na glavni predmet ugovora ili na neki drugi njegov aspekt.
- 49 Premda iz sudske prakse navedene u točki 47. ove presude proizlazi da se ocjena nepoštenosti odredbe ugovora sklopljenog s potrošačem u načelu temelji na sveobuhvatnoj procjeni kojom se ne uzima u obzir samo mogući nedostatak transparentnosti te odredbe, valja istaknuti da države članice mogu, u skladu s člankom 8. Direktive 93/13, osigurati višu razinu zaštite potrošača.
- 50 U ovom slučaju, kao što to proizlazi iz odluke kojom se upućuje zahtjev za prethodnu odluku i očitovanja litavske vlade, Republika Litva odlučila je osigurati višu razinu zaštite, s obzirom na to da članak 6.228⁴ stavak 6. Građanskog zakonika određuje da se odredbe protivne zahtjevu transparentnosti smatraju nepoštenima.
- 51 S obzirom na to da države članice imaju slobodu u svojem nacionalnom pravu predvidjeti takvu razinu zaštite, Direktivi 93/13 – kojom se ne zahtijeva da nedostatak transparentnosti odredbe ugovora sklopljenog s potrošačem automatski dovodi do utvrđenja njezine nepoštenosti – ne protivi se to da takva posljedica proizlazi iz nacionalnog prava.
- 52 S obzirom na sva prethodna razmatranja, na četvrto pitanje valja odgovoriti tako da članak 3. stavak 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da odredbu ugovora o pružanju pravnih usluga sklopljenog između odvjetnika i potrošača kojom se u skladu s načelom satnice određuje cijena tih usluga i koja je stoga obuhvaćena pojmom glavni predmet tog ugovora ne treba smatrati nepoštenom samo zato što ona ne ispunjava zahtjev transparentnosti iz članka 4. stavka 2. te direktive, osim ako je država članica čije se nacionalno pravo primjenjuje na predmetni ugovor, u skladu s člankom 8. navedene direktive, izričito predvidjela da kvalifikacija odredbe „nepoštenom” proizlazi iz same te činjenice.

Peto i šesto pitanje

- 53 Svojim petim i šestim pitanjem, koja valja ispitati zajedno, sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 6. stavak 1. i članak 7. stavak 1. Direktive 93/13 tumačiti na način da im se – ako se ugovor o pružanju pravnih usluga sklopljen između odvjetnika i potrošača ne može održati na snazi nakon uklanjanja nepoštene odredbe kojom se cijena usluga određuje prema satnici i ako su te usluge bile pružene – protivi to da nacionalni sud donese odluku o ponovnoj uspostavi situacije u kojoj bi se potrošač nalazio da ta odredba nije postojala, čak i ako bi to dovelo do toga da pružatelj usluga ne primi nikakvu naknadu za svoje usluge, ili pak da navedenu odredbu zamijeni odredbom nacionalnog prava koja se odnosi na najviši iznos naknade za pomoć koju pruža odvjetnik ili svojom vlastitom procjenom razine naknade koju smatra razumnom za te usluge.
- 54 Kako bi se odgovorilo na ta pitanja, valja podsjetiti na to da, kao što to proizlazi iz sudske prakse Suda, utvrđenje nepoštenosti odredbe sadržane u ugovoru mora omogućavati ponovnu uspostavu činjenične i pravne situacije u kojoj bi potrošač bio da ta nepoštena odredba nije postojala (vidjeti u tom smislu presudu od 31. svibnja 2018., Sziber, C-483/16, EU:C:2018:367, t. 34. i navedenu sudsku praksu).
- 55 U skladu s člankom 6. stavkom 1. Direktive 93/13, na nacionalnom je sudu da izuzme iz primjene nepoštene odredbe kako one ne bi imale obvezujuće učinke na potrošača, osim ako se potrošač tomu protivi. Međutim, taj se ugovor u načelu mora održati na snazi bez ikakve druge izmjene osim one koja proizlazi iz uklanjanja nepoštenih odredaba, ako je takav kontinuitet ugovora pravno moguć prema pravilima nacionalnog prava (vidjeti u tom smislu presudu od 25. studenoga 2020., Banca B., C-269/19, EU:C:2020:954, t. 29. i navedenu sudsku praksu).
- 56 Kada se ugovor sklopljen između prodavatelja robe ili pružatelja usluga i potrošača ne može održati na snazi nakon uklanjanja nepoštene ugovorne odredbe, članku 6. stavku 1. Direktive 93/13 ne protivi se to da nacionalni sud, primjenom načelâ ugovornog prava, ukloni nepoštenu ugovornu odredbu zamjenjujući je dispozitivnom odredbom nacionalnog prava u situacijama u kojima bi sud zbog utvrđenja ništavosti nepoštene ugovorne odredbe morao ugovor u cijelosti poništiti, izlažući time potrošača za njega osobito štetnim posljedicama, tako da bi ga se time kaznilo (presuda od 25. studenoga 2020., Banca B., C-269/19, EU:C:2020:954, t. 32. i navedena sudska praksa).
- 57 U ovom slučaju sud koji je uputio zahtjev pita se o posljedicama koje proizlaze iz eventualnog utvrđenja nepoštenosti odredbe o cijeni. Taj sud smatra, s jedne strane, da se ugovori o kojima je riječ u glavnom postupku bez te odredbe ne mogu održati na snazi i, s druge strane, da se ne može ponovno uspostaviti situacija u kojoj bi se potrošač nalazio da navedena odredba nije postojala, s obzirom na to da je imao korist od pravnih usluga predviđenih tim ugovorima.
- 58 U tom pogledu valja primijetiti da, kao što to proizlazi iz sudske prakse navedene u točkama 54. do 56. ove presude, utvrđenje nepoštenosti odredbe o cijeni dovodi do obveze nacionalnog suda da je isključi iz primjene, osim ako se potrošač tomu protivi. Ponovna uspostava situacije u kojoj bi se potrošač nalazio da ta odredba nije postojala u načelu znači, uključujući u slučaju u kojem su usluge već pružene, njegovo oslobođenje od obveze plaćanja nagrada za rad utvrđenih na temelju navedene odredbe.

- 59 Stoga, u slučaju da sud koji je uputio zahtjev ocijeni da se, primjenom relevantnih odredaba nacionalnog prava, ugovori nakon uklanjanja odredbe o cijeni ne mogu održati na snazi, članku 6. stavku 1. Direktive 93/13 ne protivi se njihovo poništenje, čak i ako to dovodi do toga da pružatelj usluga ne primi nikakvu naknadu za svoje usluge.
- 60 Samo ako bi poništenje ugovora u cijelosti izložilo potrošača osobito štetnim posljedicama, tako da bi on bio kažnjen, sud koji je uputio zahtjev iznimno ima mogućnost nepoštenu odredbu koja je proglašena ništavom zamijeniti dispozitivnom odredbom nacionalnog prava ili odredbom primjenjivom u slučaju sporazuma stranaka ugovora o kojem je riječ.
- 61 Što se tiče posljedica koje bi poništenje ugovora o kojima je riječ u glavnom postupku moglo imati za potrošača, valja primijetiti da je Sud, kad je riječ o ugovoru o kreditu, utvrdio da bi poništenje u cijelosti u načelu dovelo do neposrednog dospijeca na naplatu preostalog iznosa kredita, koji bi svojom veličinom mogao nadići financijsku sposobnost potrošača, te da bi moglo dovesti do osobito štetnih posljedica za njega (vidjeti u tom smislu presudu od 3. ožujka 2020., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, t. 63. i navedenu sudsku praksu). Međutim, osobito štetna narav poništenja ugovora ne može se svesti samo na posljedice isključivo imovinske prirode.
- 62 Naime, kao što to ističe nezavisni odvjetnik u točkama 74. i 76. svojeg mišljenja, nije isključeno da poništenje ugovora o pružanju pravnih usluga koje su već pružene može dovesti potrošača u položaj pravne nesigurnosti, osobito u slučaju da nacionalno pravo omogućuje pružatelju usluga da zatraži naknadu za te usluge na osnovi različitoj od poništenog ugovora. Osim toga, također s obzirom na primjenjivo nacionalno pravo, poništenje ugovora moglo bi utjecati na valjanost i djelotvornost radnji izvršenih na temelju tog ugovora.
- 63 Slijedom toga, ako s obzirom na prethodna razmatranja sud koji je uputio zahtjev utvrdi da bi poništenje predmetnih ugovora u cijelosti dovelo do osobito štetnih posljedica za potrošača, članku 6. stavku 1. Direktive 93/13 ne protivi se to da taj sud odredbu o cijeni zamijeni dispozitivnom odredbom nacionalnog prava ili odredbom primjenjivom u slučaju sporazuma stranaka navedenih ugovora. Međutim, važno je da je takva odredba posebno namijenjena primjeni na ugovore sklopljene između prodavatelja robe ili pružatelja usluga i potrošača te da nema tako općenit doseg da bi njezina primjena u biti omogućila nacionalnom sudu da na temelju svoje vlastite procjene odredi naknadu koju treba platiti za pružene usluge (vidjeti u tom smislu presudu od 8. rujna 2022., D. B. P. i dr. (Hipotekarni krediti u stranoj valuti), C-80/21 do C-82/21, EU:C:2022:646, t. 76. i 77. i navedenu sudsku praksu).
- 64 Pod uvjetom da Odluka od 2. travnja 2004., spomenuta u odluci kojom se upućuje prethodno pitanje, sadržava takvu odredbu, što je na sudu koji je uputio zahtjev da provjeri, ta odluka može poslužiti kako bi se odredba o cijeni zamijenila naknadom koju odredi sud.
- 65 Nasuprot tomu, sud koji je uputio zahtjev ne može nadopuniti ugovore o kojima je riječ u glavnom postupku svojom vlastitom procjenom koja se odnosi na visinu naknade koju smatra razumnom za pružene usluge.
- 66 Naime, kao što to proizlazi iz sudske prakse Suda, kad nacionalni sud utvrdi ništavost nepoštene odredbe u ugovoru sklopljenom između prodavatelja robe ili pružatelja usluga i potrošača, taj sud ne može dopuniti taj ugovor izmjenom sadržaja te ugovorne odredbe (presuda od 25. studenoga 2020., Banca B., C-269/19, EU:C:2020:954, t. 30. i navedena sudska praksa).

- 67 U tom pogledu Sud je smatrao da, kad bi nacionalni sud mogao izmijeniti sadržaj nepoštenih odredaba u takvom ugovoru, takva mogućnost mogla bi naštetiti ostvarenju dugoročnog cilja kojem teži članak 7. Direktive 93/13. Takva mogućnost pridonijela bi gubitku odvratajućeg učinka na prodavatelje robe ili pružatelje usluga, do kojeg inače dolazi jednostavnim izuzimanjem nepoštenih odredaba iz primjene u odnosu na potrošača, s obzirom na to da bi prodavatelji robe ili pružatelji usluga bili u iskušenju da se koriste takvim odredbama znajući da bi nacionalni sud, čak i kad bi ih morao proglasiti ništavima, mogao nadopuniti ugovor koliko je potrebno da se zaštiti interes navedenih prodavatelja robe ili pružatelja usluga (presuda od 18. studenoga 2021., A. S. A., C-212/20, EU:C:2021:934, t. 69. i navedena sudska praksa).
- 68 S obzirom na sva prethodna razmatranja, na peto i šesto pitanje valja odgovoriti tako da članak 6. stavak 1. i članak 7. stavak 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da im se – ako se ugovor o pružanju pravnih usluga sklopljen između odvjetnika i potrošača ne može održati na snazi nakon uklanjanja nepoštenih odredbe kojom se cijena usluga određuje prema satnici i ako su te usluge bile pružene – ne protivi to da nacionalni sud ponovno uspostavi situaciju u kojoj bi se potrošač nalazio da ta odredba nije postojala, čak i ako bi to dovelo do toga da pružatelj usluga ne primi nikakvu naknadu za svoje usluge. U slučaju da bi poništenje ugovora u cijelosti izložilo potrošača osobito štetnim posljedicama, što je na sudu koji je uputio zahtjev da provjeri, tim se odredbama ne protivi to da nacionalni sud otkloni ništavost navedene odredbe zamjenjujući je dispozitivnom odredbom nacionalnog prava ili odredbom primjenjivom u slučaju sporazuma stranaka navedenog ugovora. Suprotno tomu, tim se odredbama protivi to da nacionalni sud zamijeni nepoštenu odredbu koja je proglašena ništavom sudskom procjenom visine naknade koju treba platiti za navedene usluge.

Troškovi

- 69 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenog, Sud (četvrto vijeće) odlučuje:

- 1. Članak 4. stavak 2. Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima, kako je izmijenjena Direktivom 2011/83/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2011.,**

treba tumačiti na način da je:

tom odredbom obuhvaćena odredba ugovora o pružanju pravnih usluga sklopljenog između odvjetnika i potrošača kojom se cijena pruženih usluga određuje prema satnici.

- 2. Članak 4. stavak 2. Direktive 93/13, kako je izmijenjena Direktivom 2011/83,**

treba tumačiti na način da:

odredba ugovora o pružanju pravnih usluga sklopljenog između odvjetnika i potrošača kojom se cijena tih usluga određuje prema satnici – a da potrošaču prije sklapanja ugovora nisu priopćene informacije koje bi mu omogućile da donese razboritu odluku

uz potpuno poznavanje gospodarskih posljedica sklapanja navedenog ugovora – ne ispunjava zahtjev da je jasno i razumljivo sastavljena u smislu te odredbe.

3. Članak 3. stavak 1. Direktive 93/13, kako je izmijenjena Direktivom 2011/83,

treba tumačiti na način da:

odredbu ugovora o pružanju pravnih usluga sklopljenog između odvjetnika i potrošača kojom se u skladu s načelom satnice određuje cijena tih usluga i koja je stoga obuhvaćena pojmom glavni predmet tog ugovora ne treba smatrati nepoštenom samo zato što ona ne ispunjava zahtjev transparentnosti iz članka 4. stavka 2. te direktive, kako je izmijenjena, osim ako je država članica čije se nacionalno pravo primjenjuje na predmetni ugovor, u skladu s člankom 8. navedene direktive, kako je izmijenjena, izričito predvidjela da kvalifikacija odredbe nepoštenom proizlazi iz same te činjenice.

4. Članak 6. stavak 1. i članak 7. stavak 1. Direktive 93/13, kako je izmijenjena Direktivom 2011/83,

treba tumačiti na način da im se:

ako se ugovor o pružanju pravnih usluga sklopljen između odvjetnika i potrošača ne može održati na snazi nakon uklanjanja nepoštene odredbe kojom se cijena usluga određuje prema satnici i ako su te usluge bile pružene – ne protivi to da nacionalni sud ponovno uspostavi situaciju u kojoj bi se potrošač nalazio da ta odredba nije postojala, čak i ako bi to dovelo do toga da pružatelj usluga ne primi nikakvu naknadu za svoje usluge. U slučaju da bi poništenje ugovora u cijelosti izložilo potrošača osobito štetnim posljedicama, što je na sudu koji je uputio zahtjev da provjeri, tim se odredbama ne protivi to da nacionalni sud otkloni ništavost navedene odredbe zamjenjujući je dispozitivnom odredbom nacionalnog prava ili odredbom primjenjivom u slučaju sporazuma stranaka navedenog ugovora. Suprotno tomu, tim se odredbama protivi to da nacionalni sud zamijeni nepoštenu odredbu koja je proglašena ništavom sudskom procjenom visine naknade koju treba platiti za navedene usluge.

Potpisi